

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรีเพื่อยกระดับสู่การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและขั้นตอนของประเพณีสงกรานต์ชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรี และเพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับประเพณีสงกรานต์ชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรี อันได้แก่ ชาวไทยพื้นถิ่น ชาวไทยจีน ชาวไทยวน ชาวไทยมอญ ชาวไทยลาวโซ่ง ชาวไทยลาวเวียง ชาวไทยเขมร และชาวไทยกะเหรี่ยง มาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth interview) กลุ่มบุคคล (Focus Group) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทางราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และประชาชนผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีสงกรานต์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาข้อมูลพื้นฐาน วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดราชบุรี

ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและขั้นตอนของประเพณีสงกรานต์ชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรี

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เมืองราชบุรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ ในฐานะเมืองปราการหรือเมืองหน้าด่านชั้นในด้านทิศตะวันตก เป็นสถานที่รวบรวมระดมพลมาป้องกันพระนคร เป็นเมืองที่มีกองทัพประจำพร้อมที่จะร่วมกับทัพหลวงจากราชธานีได้ทันที กอปรกับลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ ดินแดนแห่งนี้เป็นชัยภูมิที่สำคัญสำหรับการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทั้งในส่วนที่เข้ามาอยู่เพื่อการทำมาหากิน ทำการค้าขาย หรือการโยกย้ายถิ่นฐาน อันเป็นผลเนื่องมาจากการเป็นเขลยศึกสงครามและการอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์ของพระมหากษัตริย์ไทย จังหวัดราชบุรีมีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ถึง 8 ชาติพันธุ์ ประกอบด้วยชาวไทยพื้นถิ่น ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยเชื้อสายมอญ ชาวไทยเชื้อสายยวน ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ชาวไทยเชื้อสายเขมร ชาวไทยเชื้อสายลาวเวียง และชาวไทยเชื้อสายลาวโซ่ง (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 46) กลุ่มชนเหล่านี้อพยพมาพร้อมกับวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อที่เป็นดั้งเดิมตามอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ภาษาพูด การละเล่น ตลอดจนภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต หากแต่เมื่อมาเป็นคนพลัดถิ่นในสังคมต่างวัฒนธรรม

กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จึงอยู่ในกลุ่มของวัฒนธรรมย่อยภายในวัฒนธรรมหลักของสังคมไทยที่มีสภาพแวดล้อม ปัจจัยการผลิต การเมือง การปกครอง และวิถีทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิมที่อาจส่งผลต่อการรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์ให้คงอยู่ แต่อย่างไรก็ตามพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มีการปรับตัววัฒนธรรมของตนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมหลักในพื้นที่ใหม่ มีทั้งการรับวัฒนธรรมใหม่และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางอย่างเพื่อให้เข้ากับบริบทพื้นที่ ก่อเกิดการผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมในการศึกษารั้วนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงงานประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่อดีตจวบจนกระทั่งปัจจุบันนับว่าเป็นประเพณีที่งดงาม เป็นประเพณีแห่งการเอื้ออาทรที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา มีการทำบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว มีการรดน้ำของพรผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือสิ่งเหล่านี้แสดงถึงภูมิปัญญาอันละเอียดอ่อนของบรรพบุรุษในการสร้างสรรค์ประเพณีที่ดีงามส่งเสริมสายใยครอบครัว สายใยสังคมตลอดจนสายใยแห่งวัฒนธรรมของชุมชน ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบและขั้นตอนของประเพณีสงกรานต์ชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรี ปรากฏผลดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของงานประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรี

การเฉลิมฉลองประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรีมีลักษณะคล้ายกับการฉลองประเพณีสงกรานต์ในส่วนภูมิภาคอื่นของประเทศ เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติตามวันที่แน่นอน คือ วันที่ 13 14 และ 15 ของเดือนเมษายนทุก ๆ ปี งานประเพณีสงกรานต์จัดเป็นงานประเพณีของชาติที่มีการเฉลิมฉลองทั่วประเทศ ประกาศเป็นวันหยุดประจำปี เป็นโอกาสของลูกหลานและสมาชิกในครอบครัวได้อยู่ร่วมกัน จนนำไปสู่การกำหนดให้เทศกาลสงกรานต์ เป็นวันผู้สูงอายุ (วันที่ 13 เมษายน) และวันครอบครัว (วันที่ 14 เมษายน) ไปพร้อมกับการเฉลิมฉลองสงกรานต์พร้อมกันทั้งประเทศ พัฒนาการความเป็นมาของงานประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษามีเค้าโครงมาจากแหล่งเดียวกันคือตำนานมหาสงกรานต์ตำราที่ได้นำมาไว้ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เกี่ยวกับท้าวทนต์พรหมและนางสงกรานต์ เล่าขานสืบต่อกันมาว่า มีเศรษฐีคนหนึ่งซึ่งร่ำรวยทรัพย์สมบัติแต่อาภัพไม่มีบุตรธิดาเพื่อสืบสกุล จึงได้ทำพิธีบวงสรวงรุกขเทวดาเพื่อขอบุตรซึ่งรุกขเทวดาได้เห็นใจและไปเฝ้าพระอินทร์เพื่อขอให้พระอินทร์ประทานบุตรให้แก่เศรษฐีผู้นั้นพระอินทร์มีความเมตตาประทานให้เทพบุตรองค์หนึ่งไปจุติในครรภ์ของภรรยาเศรษฐี เมื่อคลอดออกมาเป็นกุมารเพศชายมีนามว่า “ธรรมบาลกุมาร” ต่อมาเมื่อธรรมบาลกุมารเจริญเติบโตขึ้นได้เล่าเรียนวิชามากมาย มีความสามารถพิเศษคือสามารถเข้าใจภาษานกและยังเป็นผู้ที่สามารถบอกกาลมงคลให้แก่ผู้คนต่าง ๆ จนมีชื่อเสียงเป็นที่เลื่องลือจนไปถึงหูท้าวทนต์พรหมที่เป็นผู้แสดงมงคลแก่มนุษย์ทั้งปวง เมื่อท้าวทนต์พรหมได้ทราบเรื่องราวเล่าขานจึงได้มาหาและตั้งคำถามต่อธรรมบาลกุมาร 3 ข้อโดยใช้เวลาให้เวลาในการหาคำตอบ 7 วัน หากไม่สามารถตอบได้ธรรมบาลกุมารจะต้องถูกตัดศีรษะ แต่ถ้าหากธรรมบาลกุมารตอบถูก ท้าวทนต์พรหมก็จะตัดศีรษะตัวเองให้เช่นกันคำถาม 3 ข้อ ได้แก่ เวลาเช้าราศีของคนอยู่ที่ใด

เวลาเที่ยงราศีของคนอยู่ที่ใด และข้อสุดท้าย เวลาคำราศีของคนอยู่ที่ใด จนเมื่อเวลาล่วงเข้าถึงวันที่ 6 ธรรมบาลกุมารก็ยังไม่สามารถคิดหาคำตอบได้และคิดว่าตนเองจะต้องโดนตัดศีรษะแน่ จึงได้หลบไปนั่งทำใจอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ และบังเอิญได้ยินนกคุยกันถึงคำตอบว่า เช้าเวลาเช้าราศีอยู่ที่หน้ามนุษย์ทั้งหลายจึงต้องเอน้ำล้างหน้า เวลาเที่ยง ราศีอยู่ที่อก มนุษย์ทั้งหลายจึงต้องเอน้ำาปะพรหมที่อก เวลาคำราศีอยู่ที่เท้า มนุษย์ทั้งหลายจึงเอน้ำล้างเท้า เมื่อธรรมบาลกุมารได้ยินเช่นนั้นเข้ารุ่งขึ้นจึงได้นำคำตอบมาตอบแต่ท้าวกบิลพรหม เมื่อท้าวกบิลพรหมได้ฟังคำตอบจึงเรียกธิดาทั้ง 7 คนมาพร้อมกันแล้วบอกว่า “เราจะตัดศีรษะบูชาธรรมบาลกุมาร แต่ถ้าศีรษะของเราตั้งไว้บนแผ่นดินไฟก็จะไหม้ทั่วโลก ถ้าทิ้งขึ้นบนอากาศก็จะทำให้ฝนแล้ง หรือถ้าทิ้งลงมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง จึงให้ธิดาทั้งเจ็ดนั้นเอาพานมารับศีรษะแล้ว ตัดศีรษะส่งให้นางทงษะธิดาองค์โต นางทงษะจึงได้นำพานที่รองรับศีรษะของท้าวกบิลพรหมไปแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ แล้วเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ ฌณฑปที่เขาไกรลาสบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่าง ๆ และเมื่อครบเวลาทุก ๆ หนึ่งปีธิดาของท้าวกบิลพรหมก็จะเวียนกันมาเชิญพานพระเศียรของท้าวกบิลพรหม ออกแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุทุกปี ธิดาทั้ง 7 ของท้าวกบิลพรหมก็คือนางสงกรานต์ตามตำนานนั่นเอง ธิดาของท้าวกบิลพรหม ที่เป็นนางสงกรานต์ตามตำนานมีชื่อและลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ นางทงษะเทวีทรงพาหุรัดทัดดอกทับทิม อาภรณ์แก้วปัทมราช ภูษาहारอุทุมพร (ผลมะเดื่อ) พระหัตถ์ขวาทรงจักร พระหัตถ์ซ้ายทรงสังข์ เสด็จมาบนหลังครุฑ นางโคราคะเทวี ทรงพาหุรัดทัดดอกปีป อาภรณ์แก้วมุกดา ภูษาहारเตลัง (น้ำมัน) พระหัตถ์ขวาทรงขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายทรงไม้เท้า เสด็จมาบนหลังพยัคฆ์ (เสือ) นางรากษสเทวี ทรงพาหุรัดทัดดอกบัวหลวง อาภรณ์แก้วโมรา ภูษาहारโลหิต พระหัตถ์ขวาทรงตรีศูล พระหัตถ์ซ้ายทรงธนูเสด็จมาบนหลังวราหะ (หมู) นางกิริณีเทวีทรงพาหุรัดทัดดอกมณฑา อาภรณ์แก้วมรกต ภูษาहार ถ้วางา พระหัตถ์ขวาทรงขอช้าง พระหัตถ์ซ้ายทรงปิ่น เสด็จมาบนหลังคชสาร (ช้าง) นางกิมิทาเทวีทรงพาหุรัดทัดดอกจงกลนี อาภรณ์แก้วบุษราคัม ภูษาहारกล้วยน้ำหว่า พระหัตถ์ขวาทรงขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายทรงพิณ เสด็จมาบนหลังมเหสี (ควาย) นางมโหทรเทวี ทรงพาหุรัดทัดดอกสามหาว อาภรณ์แก้วนิลรัตน์ ภูษาहारเนื้อทราย พระหัตถ์ขวาทรงจักร พระหัตถ์ซ้ายทรงตรีศูล เสด็จมาบนหลังมยุรา (นกยูง) ความคล้ายคลึงของตำนานสงกรานต์ดังกล่าว อนิศภา วัฒนรัตน์ (2548) ได้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียอาคเนย์ ได้รับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่มีความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้า หรือพรหม ตลอดจนระทั่งเหล่าเทพยดา นางฟ้า ซึ่งลักษณะตำนานที่พบจะเป็นเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติ และการรับความเชื่อนี้เข้าไปผสมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีความสอดคล้องในเรื่องของการเคารพต่อฟ้าดินของคนพื้นเมืองที่มีรากเหง้าของเกษตรกรรม และความต้องการที่จะรับรู้สถานการณ์บ้านเมืองว่าปีนี้มีความเป็นอยู่อย่างไร ข้าวปลาอาหารสมบูรณ์หรือไม่ โดยดูจากพยากรณ์ของเหล่า

นางสงกรานต์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ตำนานมหาสงกรานต์มีความคล้ายคลึงกันของประเทศในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีวิถีชีวิตในแบบชุมชนเกษตรกรรม

1. จุดประสงค์ของการประกอบพิธี ประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรีมีวัตถุประสงค์ของการจัดงานที่คล้ายคลึงกัน คือ เป็นงานประเพณีที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเฉลิมฉลองวันเถลิงศก ได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ และ ทำบุญส่งท้ายปีเก่า ไล่ความไม่ดีออกไป และ ต้อนรับความสุขในปีใหม่ที่即将到来

2. ลักษณะของพิธีกรรม หลักใหญ่ของพิธีกรรมในเทศกาลสงกรานต์ คือ การทำบุญตักบาตร ซึ่งเป็นประเพณีของชาวพุทธที่มีมาแต่โบราณ ส่วนขั้นตอนในการทำบุญตักบาตร จะมีการกำหนดที่แตกต่างออกไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คือ ประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญซึ่งเป็นงานประเพณีที่มีความเอกลักษณ์โดดเด่น และแตกต่างไปจากประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายรายละเอียดในภายหลัง

ระยะเวลาในการจัดงานประเพณีสงกรานต์ ส่วนใหญ่มีการจัด 3 วัน คือ วันแรกเรียกว่า “วันมหาสงกรานต์ หรือวันสิ้นปี ถัดมาเป็นวันเนา คือ วันระหว่างวันปีใหม่ และวันปีเก่า และวันสุดท้ายเรียกว่า วันเถลิงศก เป็นวันเปลี่ยนศักราชใหม่ ส่วนพิธีกรรมในแต่ละวันของประเพณีสงกรานต์ มีดังนี้

1. วันที่ 12 เมษายนของทุกปีเป็นวันก่อนวันสงกรานต์ ชาวบ้านเรียกว่า “วันจ่าย” เป็นวันเตรียมตัวเพื่อรับเทศกาลสงกรานต์ที่กำลังจะมาถึง ชาวบ้านมีการเตรียมเสื้อผ้าใหม่ และเตรียมทำอาหารขนม สำหรับไปทำบุญถวายพระและแจกเพื่อนบ้าน ตามวันจะมีการทำความสะอาดประดับตกแต่งเพื่อเตรียมรับชาวบ้านที่จะมาทำบุญในวันรุ่งขึ้น

2. วันที่ 13 เมษายนของทุกปี เรียกว่า “วันมหาสงกรานต์” จะมีการทำบุญตักบาตรกันในตอนเช้า มีการสงฆ์พระพุทธรูป ปลอยนก ปลอยปลา และมีการละเล่นต่าง ๆ ตามแต่คณะกรรมการผู้จัดจะเป็นผู้กำหนดขึ้น เช่น ในเขตวัฒนธรรมของชาวลาวเวียงที่บ้านสิงห์มีการฟ้อนรำของชาวลาวเวียง การประกวดเทพีสงกรานต์ และการร่ายวงโยธวาทิต เป็นต้น

3. วันที่ 14 เมษายน ของทุกปี เรียกว่า “วันเนา” ถือเป็นวันว่าง ชาวบ้านจะหยุดงาน ช่วงเช้ามีการทำบุญ มีการจัดการเล่นกีฬาในท้องถิ่น ช่วงบ่ายหนุ่มสาวออกเล่นสงกรานต์ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่จัดงาน เช่น บริเวณหน้าตลาดริมแม่น้ำของอำเภอเมืองราชบุรี เป็นต้น

4. วันที่ 15 เมษายนของทุกปี คือ เป็นวันเปลี่ยนศักราช จะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว มีการบังสุกุลอัฐิที่วัด พร้อมทั้งการรดน้ำขอพรผู้ใหญ่เพื่อเป็นสิริมงคลต่อตนเอง

พิธีกรรมที่มีเนื่องในวันสงกรานต์ ได้แก่ การสงฆ์พระพุทธรูป การสงฆ์พระสงฆ์ การรดน้ำของพระผู้ใหญ่ การบังสุกุลอัฐิ การปลอยนก ปลอยปลา การเล่นสาดน้ำสงกรานต์ พิธีกรรมในงานประเพณีสงกรานต์ของไทยเรานั้นมีพิธีกรรมที่มีความคล้ายคลึงกันเกือบทุกด้าน ลักษณะของพิธีกรรม

โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กับเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี อาทิ การทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว การสรงน้ำพระ การรดน้ำขอพรจากผู้หลักผู้ใหญ่ รวมทั้งการละเล่นรื่นเริงต่าง ๆ ความคล้ายคลึงนี้อธิบายตามความคิดเห็นของ อนิสภา วัฒนรัตน์ (2548) ได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ของจังหวัดราชบุรี อันได้แก่ ชาวไทยพื้นถิ่น ชาวไทยจีน ชาวไทยวน ชาวไทยมอญ ชาวไทยลาวโห่ง ชาวไทยลาวเวียง ชาวไทยเขมร และชาวไทยกะเหรี่ยง ล้วนแต่มีถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเอเชียอาคเนย์ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีความผูกพันศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประกอบกับการที่ภูมิภาคนี้อยู่ในเขตที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรทำให้พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏเชื่อมโยงกับธรรมชาติและให้ความสำคัญต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เพื่อขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้มีความมั่นคงในชีวิต เพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ต่อชีวิต และชุมชน ผ่านระบบความเชื่อที่ประกอบไปด้วยพุทธศาสนา พราหมณ์ ฮินดู และการนับถือผี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทการรับมาปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมในขณะนั้น และความศรัทธาในพุทธศาสนา ในส่วนของพิธีกรรมที่มีความแตกต่างกันออกไปมีลักษณะที่โดดเด่นของ 3 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวไทยลาวเวียง ชาวไทยทรงดำ และชาวไทยมอญโดยมีสาระที่สำคัญ ดังนี้

1. งานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยลาวเวียง บ้านสิงห์ จังหวัดราชบุรี

ลาวเวียงคือคำที่ใช้เรียกชื่อประชาชนที่อยู่ในบริเวณอาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรนครจำปาศักดิ์ ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในหัวเมืองชั้นใน เช่น เมืองสระบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองพนมสารคาม เมืองอยุธยา เมืองลพบุรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครชัยศรี และเมืองราชบุรีว่าลาวพุงขาว มีบางครั้งเรียกเฉพาะเจาะจงว่าลาวเวียง ซึ่งหมายถึงลาวจากเวียงจันทน์

เมืองราชบุรีปรากฏหลักฐานการเข้ามาตั้งหลักแหล่งของชาวลาวเวียงที่บริเวณ ริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองใกล้วัดพญาไม้ ตำบลโคกหม้อ อำเภอเมืองราชบุรี เมื่อมีผู้คนเพิ่มมากขึ้นชาวลาวเวียงจึงได้ขยายเรือนออกไปตามริมแม่น้ำแม่กลองทางทิศตะวันตก เขาวังสะดิงส์ หนองหอย นางแก้ว และบ้านห้องจนกระทั่งมีชาวมอญเข้ามาทำให้ชาวลาวเวียงถอยร่นเข้าไปอยู่ตอนในของแม่น้ำ คือ ถัดจากฝั่งแม่น้ำทางด้านทิศตะวันออกหรือฝั่งซ้ายออกไปราว 2 กิโลเมตร จะเป็นกลุ่มลาวเวียงในบริเวณบ้านห้อง บ้านบ่อกรด บ้านเลือก บ้านสิงห์ บ้านกำแพงเหนือ บ้านกำแพงใต้ บ้านดอนทราย บ้านบางลาน อำเภोधาราม บ้านดอนเสลา บ้านหนองปลาตุก บ้านหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 189)

ภาษาพูดของชาวลาวเวียงคล้ายกับภาษาคนไทยในภาคอีสานแต่จะซ้ำกว่า คำศัพท์ที่ใช้ชาวลาวเวียงสามารถพูดคุยสื่อสารกับชาวลาว กลุ่มอื่นหรือชาวอีสานเข้าใจกันได้เป็นอย่างดี วัฒนธรรมการกินแบบดั้งเดิมของชาวลาวเวียงกินข้าวเหนียวเช่นเดียวกับชาวลาวกลุ่มอื่น แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมและความใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นทำให้ชาวลาวเวียงหันมากินข้าวเจ้าแทน ชาวไทยลาวเวียงในปัจจุบันนี้ มีความเป็นอยู่ในด้านอาหารการกินเหมือนกับหมู่บ้านทั่วไป อาหารของชาวไทย

ลาวเวียงที่ถือว่าเป็นอาหารหลักสำคัญ คือ ปลาแร่ นอกเหนือไปจากอาหารของชาวไทยในปัจจุบัน ชาวไทยลาวเวียงในตำบลบ้านฆ้องยังมีขนมจีนที่นับว่าเป็นอาหารที่ทุกครอบครัวชอบรับประทาน แม้แต่การทำบุญเลี้ยงพระเนื่องในโอกาสต่าง ๆ จะขาดอาหารนี้เสียมิได้ ชาวไทยลาวเวียงมีอาชีพดั้งเดิม คือ การทำนา ทอผ้า ในเวลาว่างจะออกหาปลา จับปลาตามแหล่งน้ำต่าง ๆ ตามหนอง คลอง บึง เพื่อนำปลามาทำปลาแร่ และน้ำปลาไว้รับประทานในฤดูอื่น ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการจับปลา คือ สุ่ม สวิง และยอ เป็นต้น

การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ชาวไทยลาวเวียงจะตั้งบ้านเรือนกันเป็นกลุ่มเครือญาติ การสร้างบ้านเรือนสมัยก่อนมักใช้วัสดุที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติ โดยจะนำหญ้าคาทับเป็นตับเรียกว่า “ไฟหญ้า” สำหรับมุงหลังคา ฝาบ้านเป็นไม้ขัดแตะ บางหลังอาจเป็นฝาแฝก บริเวณหน้าบ้านมีนอกชานใช้เป็นที่นั่งคุยกัน ตัวบ้านมีใต้ถุนสูงพอที่คนสามารถค่อมหัวได้ หากบ้านใดปลูกติดกับพื้นหรือสามารถก้าวขึ้นได้โดยไม่ต้องใช้บันได คนไทยลาวเวียงจะเรียกบ้านลักษณะนี้ว่าบ้านเรือนแพภายในบ้าน คนไทยลาวเวียงจะมีห้องสำหรับลูกสาวเรียกว่า ในเปิง อย่างน้อย 1 ห้อง ส่วนพ่อแม่มักนอนข้างห้องลูกสาว เรียกว่า “นอกเปิง” นอกห้องมีหิ้งไว้กระตุกบรรพบุรุษ ครีวจะอยู่ติดกับตัวเรือนออกไป เตาไฟของชาวไทยลาวทำจากไม้กระดานสี่แผ่น ทำเป็นกระบะสี่เหลี่ยม และนำดินเหนียวปนเกลบอัดลงไปจนแน่นใช้ก้อนหินสามเส้นสำหรับวางหม้อ ห้องน้ำจะอยู่นอกตัวบ้านพื้นที่รอบ ๆ มักปลูกผักสวนครัว มักกันรั้วด้วยไม้ไผ่ทั้งลำลูก ถ้ามีการปลูกหลังใหม่ มักจะปลูกในละแวกเดียวกัน นอกจากนี้จะมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงหมูข้างบ้าน เลี้ยงวัวไว้ไถ่ถนบ้าน เลี้ยงเป็ด ไก่ เป็นต้น ส่วนผู้หญิงมักจะอยู่ทางทิศเหนือของบ้าน ตัวบ้านทำจากไม้ไผ่หรือหรือไม้กระดาน ฝาผนังทำจากไม้ไผ่สานยาด้วยซี่วไม่ให้ข้างรั้ว หลังคามุงจากหรือหญ้าคา ประพันธ์ อุบลธรรม (2546, หน้า 104-115)

ชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อถึงวันงานบุญต่าง ๆ จะพากันไปทำบุญที่วัด นอกจากพุทธศาสนาแล้วชาวลาวเวียงยังมีความเชื่อและยึดมั่นต่อผีบรรพบุรุษถิ่นกำเนิดมา โดยตลอดเมื่อครอบครัวใดมีญาติถึงแก่ความตายบรรดาญาติ พี่น้องจะนำลาบหรือยำที่เป็นอาหารพื้นบ้านไปเซ่นไหว้ผู้ตาย พร้อมกับกล่าวขอดวงวิญญาณกลับสู่เวียงจันทน์ ในทุกปีของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวลาวเวียงในจังหวัดราชบุรีถือเป็นวันสารทลาว จะทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยในวันงานชาวบ้านจะจัดข้าวห่อทำจากใบตอง (บางบ้านห่อด้วยกระดาษขนาดใหญ่) ภายในบรรจุข้าวสวย อาหารคาวหวาน และผลไม้ จำนวน 2 ชุด ชุดแรกนำไปวางไว้ที่หน้าเจดีย์ผีบรรพบุรุษ อีกชุดหนึ่งอยู่บนศาลาฟังธรรม เมื่อพระฉันเพลแล้วเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะนำข้าวห่อที่เตรียมไว้ใส่กระบุงวางหน้าอาสนะเพื่อให้พระภิกษุแกะห่อออกแล้วแบ่งพิจารณาข้าวในห่อ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการเสกให้อาหารในห่อกลายเป็นมงคล เมื่อเสกเสร็จชาวบ้านที่อยู่บนศาลาจะเข้ายื้อแย่งห่อข้าวเพื่อนำไปโปรยที่นาของตน ตามความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลกำลังตั้งท้องถ้าให้ของกินดี ๆ ข้าวจะออกมาดี ส่วนชาวบ้านที่อยู่ข้างล่างเมื่อพระลงจากศาลาแล้วก็เริ่มแกะห่อข้าวให้ผีบรรพบุรุษกิน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี, 2544, หน้า 192-193) นอกจากประเพณีแก้ห่อข้าว

ในวันสารทแล้ว ชาวลาวเวียงยังมีงานประเพณีอื่น ๆ เช่น ประเพณีสู่ขวัญข้าว ประเพณีบุญข้าวจี๋ รวมถึงการจัดงานประเพณีสงกรานต์ของชาวลาวเวียง จังหวัดราชบุรี จากคำบอกเล่าของอาจารย์ ชูชีพ เกสร ขำราชาการเกษียณ และนางสมพงษ์ คำสอน ชาวไทยเชื้อสายลาวเวียง จากบ้านสิงห์ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผู้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาวลาวเวียงได้กล่าวถึงงานประเพณีสงกรานต์ของชาวลาวเวียงว่ามีลักษณะเด่น คือ ประเพณีการแห่ดอกไม้ จุดหมายของพิธีคือการแห่ดอกไม้ไปทำบุญร่วมกับที่วัด จัดขึ้นในวันที่ 16 เมษายนของทุกปี ประเพณีนี้จะเริ่มต้นเมื่อสิ้นสุดสงกรานต์ จุดหมายของพิธีคือการแห่ดอกไม้ไปทำบุญร่วมกับที่วัด พิธีจะเริ่มในช่วงบ่าย ชาวลาวเวียง ไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ หรือหนุ่ม-สาว จะไปหาเก็บดอกไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ กำลังเบ่งบานในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เช่น ดอกคูณ หรือดอกไม้สีขาวอื่น ๆ มาร่วมขบวนแห่ มีการแต่งกายแบบลาวเวียง หญิงนุ่งผ้าซิ่นมีผ้าสไบเฉียง เก้าอี้มมว ในริ้วขบวนมีการบรรเลงดนตรีเพื่อสร้างบรรยากาศรื่นเริง ผู้ที่ขอความสนุกสนานจะพ้อนรำประกอบเสียงดนตรี ชาวบ้านทั่วไปจะเตรียมน้ำหอม น้ำอบ บรรจุไว้ในขันหรือพาน เมื่อขบวนแห่ดอกไม้ผ่านมาที่เรือนเจ้าบ้านจะใช้ดอกไม้หรือช่อดอกไม้ จุ่มลงในขันน้ำหอมแล้วพรมยังขบวนแห่ บางครั้งก็ร่วมบริจาคเงินใส่ลงไปในบาตรที่ผู้ถือเดินนำขบวนมาด้วย เจ้าบ้านเมื่อพรมน้ำแล้วก็จะเดินร่วมขบวนเพื่อไปที่วัด ยิ่งระยะทางยาวเท่าใด ขบวนแห่ก็จะยิ่งยาวเท่านั้น เมื่อขบวนแห่ไปถึงวัดก็นำดอกไม้ถวายพระตามสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น อุโบสถ วิหารเจดีย์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ พระพุทธรูปสำคัญและเจดีย์ทรายที่ก่อไว้เมื่อตอนสงกรานต์แล้ว จากนั้นก็มาร่วมกันสรงน้ำพระ เป็นอันเสร็จพิธี ภาพประกอบพิธีแห่ดอกไม้ของชาวลาวเวียง ดังแสดงในภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แสดงงานประเพณีแห่ดอกไม้ในเทศกาลสงกรานต์ของชาวไทยลาวเวียง
ที่มา : ภาพถ่ายโดยอัจฉริยา โชติกลาง, เมษายน 2555

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยลาวเวียงคือการเล่นผีในพื้นที่ตำบลบ้านสิงห์ จัดขึ้นเฉพาะที่หมู่ 4 เพียงแห่งเดียว เป็นการละเล่นเพื่อการสนุกสนานของคนในหมู่บ้าน มีบุคคลภายนอกให้ความสนใจในการเล่นผีจึงพากันมาดู โดยผีที่เล่นจะเป็นผีบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านเท่านั้น การละเล่นนี้จะเกิดขึ้นในวันสงกรานต์ เพราะถ้าเล่นในเทศกาลอื่นหรือวันอื่น ๆ ผีที่ไม่ใช่ผีบรรพบุรุษจะเข้าก่อให้เกิดความวุ่นวายในการเล่นจึงนิยมเล่นในวันสงกรานต์ 13-15 เมษายน มีการจัดเตรียมพิธีคือเจ้าของบ้านหรือเจ้าของสถานที่เป็นคนจุดธูปบอกเจ้าที่เจ้าทาง ผีบ้านผีเรือนเพื่อที่จะเปิดทางให้ผีบรรพบุรุษได้เข้ามาร่วมพิธีโดยไม่มีอุปสรรค และอันตราย เวลาที่จะเล่นผีบรรพบุรุษ 19.00-21.00 น.

2. ประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยทรงดำ ณ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ไทยทรงดำ ลาวโซ่ง มีชื่อเรียกต่างกันออกไปหลายชื่อ เช่น ลาวทรงดำ ไทยดำ ลาวโซ่ง ไทยโซ่ง ลาวช่วงดำ สันนิษฐานว่าเหตุที่เรียกชื่อไปต่าง ๆ นั้น เนื่องจากคำว่า “โซ่ง ช่วง หรือส้วง” ในภาษาลาวโซ่ง แปลว่า กางเกง คำว่า ลาวโซ่ง หมายถึง ลาวนุ่งกางเกง ซึ่งหมายถึงผู้ที่นุ่งห่มด้วยผ้าสีดำ ลาวโซ่งเดิมมีถิ่นฐานอยู่ที่ศูนย์กลาง “น่าน้อย” หรือ “น่าน้อยน้อยอ้อยหนู” ซึ่งต่อมาปรากฏชื่อเรียกใหม่ว่า “แถบ” หรือ “แฉ่ง” ในปัจจุบัน คือ เดียนเบียนฟู (Dien Bien Phu) ตามชื่อเรียกของ

เวียดนาม ด้วยถูกโอนไปอยู่กับเวียดนามภายหลังได้รับอิสรภาพจากฝรั่งเศส ชาวลาวโซ่งอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่ประเทศไทยด้วยเหตุผลทางการเมืองหลายครั้ง นับตั้งแต่สมัยธนบุรีจนถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง โดยอพยพผ่านลงมาทางเวียดนามเหนือ ลาวและประเทศไทย ทางประเทศไทยได้ให้ชาวลาวโซ่งเหล่านั้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เพชรบุรีด้วย เพราะเห็นว่าเพชรบุรีมีป่าและมีเขามากมีหุบห้วย ลำธาร น้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะภูมิประเทศคล้ายบ้านเก่าเมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไทย” จนทำให้เมืองเพชรบุรีได้ชื่อว่าเป็น “ถิ่นฐานเดิมของลาวโซ่งในประเทศไทย” เมื่อชุมชนลาวโซ่งมีการขยายตัวจึงได้โยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อื่น ๆ เช่น สุพรรณบุรี นครปฐม และราชบุรี เป็นต้น

บ้านหัวเขาจีน เป็นนามเรียกขานถิ่นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่อพยพมาจากอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ชาวบ้านที่เข้ามาในชุดแรกได้เข้ามาจับจองที่ดินทำกิน การทำมาหากินในสมัยนั้นใช้น้ำจากลำห้วยเพื่อการเพาะปลูกข้าว และพืชผัก มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อาศัย ปลา กบ เขียดเป็นอาหารและได้ตั้งชื่อชุมชนหรือหมู่บ้านนี้ว่า “เขาหัวจีน” จากตำนานเรื่องเล่ากล่าวว่าพื้นที่บริเวณนี้ในอดีตจะมีทะเลล้อมรอบและได้มีพ่อค้าชาวจีนนำเรือสำเภามาซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้า แต่ได้เกิดอุบัติเหตุเรือสำเภาแตกหัวเรือมาติดอยู่กับเขา จึงได้เรียกว่า “บ้านหัวเขาจีน” มาจนถึงปัจจุบัน (แผ่นพับ, มปป.) พื้นที่โดยรอบบ้านหัวเขาจีนจะตั้งอยู่บริเวณแนวภูเขาที่มีชื่อว่า เขาจีน พื้นที่บริเวณดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ราบสูง สภาพในพื้นที่ดินจึงค่อนข้างแห้งปนทรายสลับกับดินร่วน อากาศในตอนกลางวันจะร้อนมาก ส่วนในตอนเย็นสภาพการเป็นแนวภูเขาทำให้มีลมพัดผ่านทางช่องเขาเข้าสู่หมู่บ้าน จึงทำให้อากาศเย็นสบาย

ชาวไทยทรงดำบ้านหัวเขาจีน มีจำนวนประมาณ 577 คน 143 ครัวเรือน เป็นเพศชาย 265 คน เพศหญิง 312 คน รวม 577 คน เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ทั้งในด้านภาษาพูด การแต่งกาย และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ สภาพแวดล้อมมีความเป็นอยู่แบบชนบท อยู่กันอย่างเครือญาติจึงมีความผูกพันกันสูงและมีความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน ผู้คนในหมู่บ้านมักจะใช้ภาษาไทยทรงดำในการสื่อสารกัน อาชีพหลักของชาวไทยทรงดำคืออาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ เช่น ทำนา ทำไร่อ้อย ปลูกผักสวนครัวไว้รับประทานเอง และส่วนหนึ่งจะนำไปขาย ส่วนการเลี้ยงสัตว์ชาวไทยทรงดำส่วนมากจะนิยมเลี้ยงสัตว์จำพวก สุกร วัว ควาย และหมู ซึ่งเป็นสัตว์ประจำถิ่นอยู่แล้ว เมื่อประกอบอาชีพหลักเสร็จชาวบ้านจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มผลิตสมุนไพรเพื่อกำจัดแมลง และกลุ่มสตรีทอผ้า เป็นต้น สำหรับกลุ่มสตรีทอผ้านั้น มีสถานที่ประกอบกิจกรรมการทอผ้า อยู่ภายในบริเวณศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำที่ได้จัดตั้งขึ้น มีก้านประทุม เพชรธรรม เป็นคณะผู้นำชุมชน

การจัดงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยทรงดำ มีลักษณะคล้ายคลึงกับเทศกาลสงกรานต์ในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดยกเว้นกิจกรรมการละเล่น โดยในวันที่ 13 เมษายน ของทุกปีจะมีการละเล่น “อินก๊อนฟ้อนแก่น” ในพื้นที่ของชาวไทยทรงดำบ้านหัวเขาจีน ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 แสดงการละเล่นอีนก๊อนฟ้อนแก้ม ของไทยทรงดำ ณ บ้านหัวเขาจีน

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, เมษายน 2556

การเล่นอีนก๊อน คำว่า อีน ในภาษาลาวโซ่ง แปลว่า เล่น ส่วนคำว่า ก๊อน หรือคอน แปลว่า ลูกคอน หรือลูกช่วง “อีนก๊อน” จึงหมายถึง การเล่นลูกช่วง รวมไปถึงการร้องรำ และเล่นดนตรี ประกอบ การเล่นอีนก๊อนเป็นประเพณีการละเล่นที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวลาวโซ่งได้มีโอกาสพบปะ พูดคุยทำความรู้จักสนิทสนมกันก่อให้เกิดความรักขึ้น หนุ่มสาวที่เข้าร่วมอีนก๊อนต่างก็สนุกสนานด้วยการโยนลูกช่วง ร้อง รำ ตามแบบอย่างที่สืบทอดมาส่วนการฟ้อนแก้มหรือการรำแคน การรำแคนเป็นศิลปะการละเล่นและการแสดงอย่างหนึ่งของชาวโซ่ง นิยมแสดงในเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันตรุษสงกรานต์ และในการอีนก๊อน เป็นต้น การรำแคนเป็นการรำตามเสียงเพลง เสียงดนตรี คือ เสียงแคน บางจังหวะจะมีลักษณะอ่อนช้อยสวยงาม บางส่วนจะแสดง ความสนุกสนานเร้าใจ และหยอกล้อกันระหว่างคู่รำ หรือรำเกี่ยวพาราสีระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว การรำนิยมรำกันเป็นคู่ ระหว่างชาย-หญิง ชาย-ชาย หรือหญิง-หญิงรำเป็นวงเหมือนร่ำวงหรือรำโทน เครื่องดนตรีที่ใช้ คือ แคน มีการปรบมือเพื่อกำกับเป็นจังหวะเพลงที่ใช้ประกอบการรำแคนมักเป็นคำร้องสดโต้ตอบกันระหว่างชาย-หญิง ร้องไปพร้อมกับเสียงแคน

3. ประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และเชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยว

ข้อมูลเชิงพื้นที่เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี พบว่ามีชาติพันธุ์ที่ยังอนุรักษ์ สืบสาน และผลิตซ้ำวัฒนธรรมสงกรานต์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์มาอย่างยาวนานและต่อเนื่องคือกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมอญ ทั้งนี้เนื่องจากโดยลักษณะวิถีชีวิตของชาวมอญที่อยู่ในประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบวิถีชีวิตแบบเดิมไว้ได้ และมีการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการที่มีการรวมกลุ่มก่อตั้งเป็นชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นลักษณะการดำเนินชีวิตตามปกติ และในลักษณะที่เป็นทางการ เช่น ศูนย์มอญศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง นอกจากนี้ชาวมอญยังมี

การติดต่อพบปะสังสรรค์กันในวันรำลึกชนชาติมอญ เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับมอญ แต่มีบางส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน อย่างไรก็ตามยังคงมีสิ่งหนึ่งที่เป็นหลักในการหลอมรวมและยึดเหนี่ยวรูปแบบและวิถีชีวิตของชาวมอญไว้นั้นคือประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นมอญ เช่น ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญ เป็นประเพณีที่ปรากฏพบเห็นได้ในชุมชนท้องถิ่นที่มีผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญโดยภาพรวมของประเพณีในชุมชนมอญทั่วไปนั้น มีลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ในเรื่องของการจัดอาหารในงานประเพณี จะมีการประกอบพิธีกรรมในการบูชาเทวดา การถวายข้าวแช่ แต่พระสงฆ์ที่วัด ในที่นี้คือวัดมอญในท้องถิ่นและการนำข้าวแช่ไปเคารพญาติผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านด้วย ซึ่งจะต้องยึดถือปฏิบัติกันทุกปี และจะทำเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น ภายในระยะเวลา 3 วัน ในความเชื่อว่าเมื่อจัดทำอาหารนี้และได้ส่งตามประเพณีครบถ้วน จะได้บุญที่ยิ่งใหญ่ให้กับตนเองและครอบครัว

ดังนั้นการศึกษาแนวทางการยกระดับประเพณีสงกรานต์ชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรีสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในครั้งนี้จึงมุ่งไปที่การศึกษาประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญเป็นหลัก เนื่องจากมีมิติและปัจจัยที่สามารถสนับสนุนกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ กล่าวคือเป็นประเพณีสงกรานต์ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่สะท้อนตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถนำมาสร้างจุดขายและสร้างความแตกต่างจากประเพณีสงกรานต์อื่น ๆ ในพื้นที่ เป็นวัฒนธรรมมีชีวิต (Living culture) สืบสานมาแต่เดิม ผสมผสานกับวัฒนธรรมร่วมสมัย วัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมสมัยนิยมได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังสามารถให้ประสบการณ์จริง (Authentic experience) แก่นักท่องเที่ยวในการเข้าร่วมงานประเพณีได้ ส่วนงานประเพณีสงกรานต์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ สามารถนำมาใช้เป็นปัจจัยเสริมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอทั้งประวัติความเป็นมา ความเชื่อ องค์ประกอบของงานประเพณีสงกรานต์มอญ ดังต่อไปนี้

3.1 ประวัติความเป็นมา ของงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ

พื้นฐานในการจัดงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญมีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงกันกับการจัดงานเทศกาลสงกรานต์ทั่วไปของชาวไทย เกี่ยวกับจุดประสงค์ของการจัดงานประเพณีสงกรานต์ คือ เพื่อเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่เป็นการทำบุญส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ไล่ความไม่ดีออกไป และต้อนรับความสุขในปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง ส่วนในเรื่องของลักษณะพิธีกรรมจะมีลักษณะที่แตกต่าง มีพิธีกรรมที่เฉพาะตัว มีการจัดเตรียมงานหลายขั้นตอน เช่น มีการเตรียมข้าวแช่ กวนขนม การทำบุญ การแห่ปลา การก่อกองทราย การสรงน้ำพระ การตั้งศาลเพิงตา การถวายเครื่องสังเวยเทวดาสงกรานต์ เป็นต้น

จากการศึกษาถึงพัฒนาการของประเพณีโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่าประเพณีสงกรานต์มอญมีความเป็นมาตามความเข้าใจที่ถูกนำเสนอผ่านวรรณกรรม งานทางวิชาการ ตำนาน คำบอกเล่าที่มีเค้าโครงมาจากแหล่งที่มาเดียวกัน คือ ตำนานมหาสงกรานต์ตามจารึกที่ได้ปรากฏในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ว่าด้วยเรื่องของเศรษฐีหุงข้าวพิเศษเพื่อขอบุตร และได้พรตามคำขอ อันเนื่องมาจากกรรมวิธีในการหุงข้าวนี้ ได้มีการเชื่อมโยงกับการหุงข้าวแช่ในประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญ จนนำไปสู่การจัดงานประเพณีสงกรานต์ที่เป็นเอกลักษณ์ คือ มีการทำข้าวสงกรานต์หรือบุญสงข้าวแช่ของชาวมอญในเทศกาลสงกรานต์

3.2 ขั้นตอนการปฏิบัติงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ จังหวัดราชบุรี นับวันสงกรานต์ตามปฏิทินสุริยคตินับเอาวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษเป็นวันมหาสงกรานต์ พิธีกรรมและขั้นตอนของประเพณีสงกรานต์จะเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีต่อศาสนาและผีบรรพบุรุษ ซึ่งได้เชื่อมโยงมากับเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานสงกรานต์ การดำเนินการตามขั้นตอนที่ทำตามกันมาตั้งแต่คนยุคก่อนเน้นพิธีกรรมอัญเชิญ การเซ่นไหว้และขอพรจากพระพุทธรูปเจ้า พระสงฆ์ เทวดา นางสงกรานต์ บรรพบุรุษ รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ในบ้านและชุมชน ด้วยการส่งข้าวแช่เป็นเครื่องบูชา ตลอดจนการนำสำรับข้าวแช่ไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ โดยการได้รับพรหรือสิ่งของเงินทองตอบแทน ในแต่ละขั้นตอนล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และการนับถือผีที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และอำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวมอญจะมีการเตรียมตัวเข้าสู่ปีใหม่โดยการเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเตรียมเสื้อผ้าชุดใหม่สำหรับสวมใส่ในวันปีใหม่ การเตรียมทำอาหาร และสิ่งของสำหรับใช้ในงานพิธีโดยเตรียมงานต่าง ๆ นี้จะทำล่วงหน้า กิจกรรมและขั้นตอนที่สำคัญของงานสงกรานต์ที่บ้านมอญมีสาระที่สำคัญดังนี้

3.2.1 ช่วงเวลาในการเตรียมงาน ในงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ มีลักษณะเด่นคือประเพณีบุญสงข้าวแช่ ซึ่งเป็นประเพณีที่ปรากฏพบเห็นได้ในชุมชนท้องถิ่นที่มีผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญ โดยภาพรวมของประเพณีในชุมชนมอญทั่วไปนั้น จะมีการประกอบพิธีกรรมในการบูชาเทวดา การถวายข้าวแช่แด่พระสงฆ์ที่วัด ในที่นี้คือวัดมอญในท้องถิ่นและการนำข้าวแช่ไปเคารพญาติผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่เคารพนับถือทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านด้วย ซึ่งจะต้องยึดถือปฏิบัติกันทุกปี และจะทำเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น ภายในระยะเวลา 3 วัน ในความเชื่อว่าการจัดทำอาหารนี้และได้ส่งตามประเพณีครบถ้วนจะได้บุญที่ยิ่งใหญ่ให้กับตนเองและครอบครัว

การประกอบพิธีกรรมจะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ระหว่างวันที่ 13-15 เดือนเมษายนของทุกปี และจะกระทำภายในระยะเวลา 3 วันนี้นี้เท่านั้น แต่การเตรียมงานจะดำเนินการล่วงหน้าก่อนหลายวัน ได้แก่ การทำความสะอาดบ้านเรือนครัว และการทำอาหาร

บางอย่างล่วงหน้าไว้ก่อน ทั้งการทำความสะอาดบ้านเรือน ครีวและการทำอาหารบางอย่างล่วงหน้าไว้ก่อนวันที่ 13 เมษายนโดยมีการเตรียมรายละเอียด ดังนี้

3.2.1.1 การเตรียมทำบ้านสงกรานต์ บ้านสงกรานต์คล้ายกับศาลเพียงตา ตามความเข้าใจของ คนชาวไทยเชื้อสายมอญ คือ ศาลของเทวดาหรือนางสงกรานต์ที่จะมารับเครื่องบวงสรวง ในอดีตการทำ “บ้านสงกรานต์” จะสร้างขึ้นจากไม้ไผ่ โดยการนำไม้ไผ่มาสานเป็นกระบะเพื่อใช้เป็นฐานวางกาบกล้วย และใช้กาบกล้วยล้อมรอบ นำไปตั้งบนเสาที่ทำจากไม้ไผ่ 4 ต้น ความสูงประมาณระดับจมูก เพื่อจะได้ยกสำหรับบวงสรวงเทวดาได้ รูปร่างของบ้านสงกรานต์มีลักษณะคล้ายศาลเจ้าที่หรือศาลเพียงตา เอรุ่มสืออะไรก็ได้มาผูกกับเสาอันหนึ่ง แล้วเอาผ้าสีขาวมาล้อมรอบเสาทั้งสี่โดยให้เห็นแต่ที่วางสำหรับข้าวแช่เท่านั้น ในปัจจุบันบ้านสงกรานต์ได้ถูกปรับเปลี่ยนจากไม้ไผ่มาเป็นโครงเสาเหล็ก แก้วอิฐทรงสูง หรือโต๊ะไม้ที่ต่อไว้แบบตายตัว ใช้งานได้อีกหลายปี เมื่อหมดงานประเพณีสงกรานต์แล้วก็นำไปใช้ประโยชน์ในการวางของหรือทำประโยชน์งานอื่น

การล้อมรอบเสาทั้ง 4 ต้นของบ้านสงกรานต์ด้วยผ้าขาว เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าผ้าขาวเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความบริสุทธิ์ และอีกนัยหนึ่ง คือ ที่เกิดขึ้นใหม่ที่เป็นสิ่งดี สื่อสารให้เทวดาได้มายังสถานที่พิเศษที่ชาวบ้านได้จัดเตรียมไว้เพื่อที่เป็นที่ประทับของเทวดา มีการประดับตกแต่งด้วยดอกกราชพฤกษ์ หรือดอกคูน ซึ่งเป็นดอกไม้ที่จะออกดอกช่วงเวลาเทศกาลสงกรานต์มีสีเหลืองคนมอญเรียกว่า “ปะกาวซังกราน” หรือดอกสงกรานต์ คำว่า “ปะกาว” แปลเป็นไทยว่า “ดอกไม้” ส่วนคำว่า “ซังกราน” แปลว่า “สงกรานต์” เรียกรวมคำจึงแปลว่า “ดอกไม้สงกรานต์” เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงเทวดาหรือนางสงกรานต์ให้มาสถิตอยู่เพื่อรอรับการบวงสรวง ส่วนการผูกธูปกับเสาใดเสาหนึ่งของบ้านสงกรานต์ สื่อความหมายถึง การปกฉัตรให้เทพ เทวดา นางฟ้า เมื่อไปประทับที่แห่งหนใดจะต้องมีฉัตรประดับ ลักษณะของบ้านสงกรานต์ดังแสดงในภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 แสดงตัวอย่างของบ้านสงกรานต์ หรือฮ้อยซังกราน

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2556

3.2.1.2 การเตรียมอาหาร อาหารที่ใช้ในงานสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ คือ ข้าวแช่ซึ่งต้องมีการเตรียมล่วงหน้า เนื่องจากมีขั้นตอนและวิธีการทำที่ค่อนข้างยุ่งยาก ข้าวแช่ที่ทำขึ้นจะจัด เป็นสำหรับข้าวแช่เพื่อประกอบพิธีกรรม ข้าวแช่ของชาวไทยเชื้อสายมอญในประเพณีสงกรานต์จะมีลักษณะแตกต่างจากข้าวแช่ชาวจีน และข้าวแช่เมืองเพชร สำหรับข้าวแช่มอญและขั้นตอนของการทำสำหรับข้าวแช่ มีดังนี้

- 1) ข้าวสวยหุงสุก เป็นอาหารสำคัญที่สุดของการทำสำหรับข้าวแช่ นำข้าวสารที่ได้คัดเลือก ไว้แล้วมาชอนน้ำให้สะอาดเลือกเศษผงออก เมื่อข้าวขาวดีแล้วตั้งไฟหุงต้มข้าวพอข้าวใกล้สุกดี รินน้ำออกแล้วนำข้าวมาใส่กระบุง จากนั้นให้น้ำน้ำเย็นตักกรดแล้วล้างเม็ดข้าวให้สะอาด ๆ ด้วยการขัดข้าวที่สุกนั้นกับข้าวเม็ดข้าวสวย เอาผ้าขาวบางรองใส่ไว้ในกระบุงแล้วค่อยนำมาใส่หม้อดิน

2) น้ำลอยมะลิใช้สำหรับแช่ข้าว วิธีการน้ำลอยดอกมะลิจะนำน้ำสะอาดต้มให้สุก เทน้ำลงไปใ้หม้อดินเผาใบใหญ่ที่เตรียมไว้ ทำการรอบลมควันเทียนและลอยดอกไม้หอม เช่น ดอกมะลิ ขมิ้นดาด กระดังงา จากนั้นทิ้งไว้หนึ่งคืน

3) เครื่องเคียงในสำหรับข้าวแช่มอญประกอบไปด้วยอาหารหลักดังนี้

ก. ปลาป่นผัดหวาน (กะเจีย) เป็นอาหารที่สำคัญในสำหรับข้าวแช่ที่ขาดเสียมิได้ ขั้นตอนในการทำปลาป่นผัดหวาน คือ ใช้ปลาช่อนตากแห้งมาย่างไฟให้หอมหรืออาจจะทำการต้มก็ได้ ส่วนใหญ่จะนิยมอย่างมากกว่า เพราะจะไม่มีกลิ่นคาว เมื่อย่างไฟ หรือต้มพอสุก นำปลาช่อนแห้งมาแกะเอาแต่เนื้อเลือกข้างออก ขั้นตอนของการเลือกข้างออกนี้เป็นส่วนที่ต้องใช้ความระมัดระวัง ต้องเลือกเอาข้างปลาออกให้หมด หรือให้เหลือน้อยที่สุด เพราะไม่เช่นนั้นข้างปลาติดคอผู้รับทาน ใช้ครกตำให้เนื้อปลาฟูขึ้น เกลี่ยเนื้อปลาออกผึ่งแดดให้ทั่วทั้งไว้ครึ่งวันแล้วมาเลือกเอาข้างปลาที่โผล่ขึ้นมา จากนั้นพักไว้ วันถัดมาเอามาเกลี่ยผึ่งแดดอีกครั้งหนึ่งหลังจากผึ่งแดดได้ที่แล้วมาเกลี่ยหากล้าง จนมั่นใจแล้วว่าไม่มีข้างเหลือแล้ว นำปลาป่นมาผัดกับหอมแดงซอย และใส่หัวกระเทียม ใส่น้ำตาลปีบ ต้องกะให้พอดีไม่มากไม่น้อยเกินไป เพราะถ้าใส่มากเกินไปจะหวานเกินไป แต่หากน้อยไปก็จะเค็ม โรยใบมะกรูดหั่นฝอยเพื่อให้กลิ่นหอมของใบมะกรูดช่วยดับกลิ่นคาวปลา การทำปลาป่นผัดหวานใช้เวลานานพอสมควรกว่าจะผัดให้งวดจนเหนียวเข้าเนื้อได้ที่เนื้อปลาป่นผัดหวานนี้สามารถเก็บได้นานหลายวัน โดยไม่ต้องนำแช่ตู้เย็นเป็นการถนอมอาหารของคนมอญมาตั้งแต่สมัยโบราณ

ข. เนื้อคั่วกะทิ (ซุนเจีย) เนื้อคั่วกะทิ หรือซุนเจีย มีวิธีการทำโดยการเอาเนื้อวัว หรือเนื้อหมู มาแล่เป็นแผ่นบาง ๆ ขนาดพอเหมาะ คลุกเกลือตากไว้สองสามแดดให้เนื้อแห้งสนิท แล้วนำมาหั่นให้พอดีเป็นเส้นให้สวยงาม จากนั้นตั้งกระทะผัดกับหัวกะทิใส่เครื่องปรุงทำเหมือนเนื้อปลาป่นหวาน ใช้ไฟอ่อนใส่น้ำตาลปีบผัดจนเนื้อเข้ากันดี จนน้ำงวดแล้วปล่อยพักให้เย็น การทำเนื้อคั่วกะทิไม่ควรคนบ่อย เพราะจะทำให้มีกลิ่นเหม็นคาว เนื้อคั่วกะทิเป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งที่สามารถเก็บไว้ได้หลายวันในส่วนหนึ่งของเนื้อวัวหรือเนื้อหมูที่ต้องทำเป็นเนื้อแดดเดียวก่อนหน้านี้ สมัยก่อนต้องทำล่วงหน้าไว้หลายวัน เพราะต้องตากหลาย ๆ แดดจะทำให้เนื้อแห้งดี เพื่อที่จะเก็บไว้ไม่ให้มีกลิ่นหรือบูดเสียได้ แต่ปัจจุบันมีแม่ค้าในหมู่บ้านนำเนื้อวัว และเนื้อหมูมาขายทุกวันอยู่แล้วจึงสะดวกในการซื้อมาทำตากแห้งอย่างมาก โดยจะทำล่วงหน้าเพียงสองสามวันก่อนงาน ตากแดดแล้วนำมามัดใส่ถุงเก็บไว้ในตู้เย็น เพื่อเตรียมทำเป็นผัดหวานในตอนเย็นก่อนวันจัดงานและพบว่ามีหลายครอบครัวไม่ได้ใช้เนื้อ คั่วกะทิ เปลี่ยนมาเป็นการทอดหมูแทนบ้าง หมูกรอบ กุนเชียงทอด ปลาหมึกทอด หอยแมลงภู่ทอด หรือใช้เนื้อสวรรค์ หมูสวรรค์ ที่บรรจุถุงหาซื้อได้ตามห้างสรรพสินค้าทั่วไปแทน

ค. หัวไชโป๊ผัดกะทิ (ดื่บร้าย) เป็นอาหารหลักชนิดที่สามที่ต้องมีในสำหรับข้าวแช่ วิธีทำ คือ นำหัวไชโป๊เค็มมาหั่นให้เป็นเส้นบาง ๆ ตั้งกระทะติดไฟใส่กะทิตอนเดือด ใส่หัวไชโป๊ที่หั่นเตรียมไว้ลงไปใส่น้ำตาลปี๊บคนให้น้ำกะทิงวดลงจนดูแห้งสนิท

ง. ผัดก้วยเตี๋ย หรือหมีผัด มีวิธีการทำคือนำเส้นก้วยเตี๋ยที่ได้เตรียมไว้ มาเยื้องไม่ให้เส้นติดกันผัดกับน้ำมันหมู กุ้งแห้งป่น และหัวไชโป๊สับละเอียด ใส่ถั่วงอกผัดใช้ไฟแรง ๆ ไม่ควรผัดผัดทิ้งไว้ข้ามคืนเพราะเส้นหมีจะจับกันเป็นก้อนแข็งไม่อร่อย อีกทั้งจะบูดเสียง่าย บางครอบครัวอาจมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมโดยการผัดแบบก้วยเตี๋ยผัดไทยที่มีเครื่องปรุงและส่วนผสมอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น เต้าหู้ เนื้อหมู เป็นต้น

จ. ยำมะม่วง (ฮะเวอดเกร็ก) หรือยำขนุน (อะเวอดดอะเนาะ) ยำขนุน หรือยำมะม่วง บางครอบครัวจะเลือกทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่บางครอบครัวจะทำทั้งสองอย่างวิธีทำ คือ น้ำพริก หอมแดงไปเผา ฝานขนุนดิบเป็นแว่น นำไปต้มสุกพักไว้ฉีกให้เป็นเส้น คั่วมะพร้าวให้หอมทำเครื่องยำ โขลกพริกหอมที่เผาไว้ไม่ต้องละเอียดมากนัก เอาขนุนที่เตรียมไว้ลงไปยำเหยาะน้ำปลาใส่น้ำตาลเคี้ยวใส่มะพร้าวคั่วกุ้งแห้งคลุกเคล้าให้เข้ากัน ในส่วนของมะม่วงยาก็ทำแบบเดียวกันกับอาหารยำที่ต้องทำในช่วงเช้า รสชาติจะได้คงอยู่ไม่จางไป

ฉ. ข้าวเหนียวแดง (กวานเกริดขาย) หรือขนมกะละแม (กวานฮะเกอ) ขนมหวานที่ใช้ในสำหรับข้าวแช่ของคนมอญ ส่วนใหญ่จะทำข้าวเหนียวแดงเพราะทำง่ายกว่า ขนมกะละแม วิธีทำเริ่มจากนำข้าวเหนียวมาล้างข้าวขาว แล้วแช่ทิ้งไว้ค้างคืน แล้วก็ทำการสรงข้าวขึ้นมาจากน้ำ จากนั้นนำข้าวเหนียวดังกล่าวไปนึ่งให้สุก เมื่อสุกแล้วพักไว้ให้เย็น ตั้งกระทะเติมน้ำตาลเคี้ยวกับกะทิ ใช้ไฟอ่อน ๆ ใส่น้ำตาลทรายแดงเคี้ยวให้ละลายพอดี เคี้ยวต่อให้น้ำตาลเปลี่ยนสี ใส่น้ำผึ้ง เคี้ยวต่อไปเรื่อย ๆ จนได้สีออกแดงสวย ใส่น้ำกะทิที่เหลือให้หมดเคี้ยวจนได้ที่ใส่ข้าวเหนียวลงไป ต้องผัดข้าวเหนียวให้เข้าเนื้อกับน้ำกะทิ ผัดไปเรื่อย ๆ จนน้ำตาลจับตัวในเม็ดข้าวทั้งหมด กวนกันให้เข้ากันดี และไม่ให้อัไฟแรง ต้องควบคุมไฟให้ดี กวนจนกว่าข้าวจะแห้ง หรือไม่ติดกระทะ ใช้เวลาในการกวนข้าวเหนียวแดงประมาณหนึ่งชั่วโมง หรืออาจนานกว่านั้น จากนั้นตักออกใส่ถาดพักไว้ให้เย็นแล้วโรยหน้าด้วยงาคั่ว ภาพตัวอย่างของสำหรับข้าวแช่มอญในงานประเพณีสงกรานต์ ดังแสดงในภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 แสดงตัวอย่างของสำหรับข้าวแช่มอญในงานประเพณีสงกรานต์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2556

การทำบุญข้าวแช่ในงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญเป็นความตั้งใจของชาวมอญที่จะต้องทำอาหารที่ดีที่สุดของปี เพื่อนำไปถวายแด่เทวดา พระสงฆ์ และให้ผู้ใหญ่ที่เคารพ เพื่อให้ตัวเอง และครอบครัวได้รับแต่สิ่งดี ๆ ตลอดทั้งปีเป็นการตอบแทน

3.2.1.3 การเตรียมด้านพิธีกรรมและตกแต่งสถานที่ การเตรียมงานสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ นอกจากจะเตรียมการที่บ้านแล้วยังมีส่วนของการเตรียมที่วัด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดในหมู่บ้าน เช่น วัดใหญ่นครชุมน์ วัดม่วง วัดบัวงาม เป็นต้น วัดของชาวไทยมอญจะเตรียมสำหรับสงฆ์พระสงฆ์ที่ต้องเตรียมสถานที่ให้คนในหมู่บ้านได้ร่วมสงฆ์ มีการจัดทำรางไม้ขนาดใหญ่ผ่าครึ่งแบ่งตัดและต่อกันเป็นรางน้ำยาวต่อไปยังห้องที่สร้างขึ้นเป็นผนังไม้กันเป็นคอกสี่เหลี่ยมสำหรับพระสงฆ์ และเณรที่บวชในช่วงนั้น ในชาวบ้านสงฆ์จะมีการสงฆ์พระเสร็จเรียบร้อยก่อนการสาดน้ำเล่นสงกรานต์ ลักษณะของรางน้ำสำหรับสงฆ์พระในงานประเพณีสงกรานต์ ดังแสดงในรูปที่ 4.5

ภาพที่ 4.5 แสดงลักษณะของรางน้ำสำหรับสงฆ์พระในงานประเพณีสงกรานต์มอญ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2556

นอกจากนี้ยังมีการประดับตกแต่งศาลาการเปรียญและหอฉัน เพื่อต้อนรับญาติโยมที่มาร่วมประเพณีบุญสงกรานต์ และบุญสงฆ์ข้าวแช่ มีการนำผืนผ้ามาผูกผ้าประดับตามเสา การประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ มีการเตรียมพื้นที่สำหรับการละเล่นต่าง ๆ เช่น เล่นผีกระดัง ผีซ้อง ผีสุม รวมไปถึงการเล่นพื้นบ้านของเด็ก ๆ เช่น รีรีข้าวสาร โพงพาง มอญ ซ่อนผ้า เป็นต้น ภาพตัวอย่างของการจัดเตรียมบรรยากาศสถานที่จัดงานประเพณีสงกรานต์มอญ ดังแสดงในภาพที่ 4.6

ภาพที่ 4.6 แสดงตัวอย่างของการเตรียมงานจัดสถานที่ ณ วัดขนอน ในงานประเพณีสงกรานต์มอญ
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2556

3.2.2 พิธีกรรมในงานประเพณีสงกรานต์

3.2.2.1 พิธีกรรมใน วันที่ 13 เมษายนถือว่าเป็นมหาสงกรานต์ชาวไทย เชื่อสายมอญจะมีพิธีทำบุญส่งข้าวแช่ ภาษามอญเรียกว่า ประเพณีประลองเปิงด้าจ๊ก หรือบุญส่งข้าวแช่ ในอดีตมีการจัดส่งตลอดทั้ง 3 วัน แต่ปัจจุบัน คนมอญจำนวนวันในการจัดส่งข้าวแช่ลดลง บางบ้าน จัดส่งเพียง สองวันและบางครอบครัวเพียงแค่วันเดียว บุญส่งข้าวแช่จะกระทำในระหว่างวันที่ 13-15 เมษายนทุก ๆ วันมีการจัดสำหรับให้พระสงฆ์ฉันเพล ตลอดทั้งสามวัน ในพิธีบุญส่งข้าวแช่มีกิจกรรม ตั้งแต่เช้ามีด จัดเตรียมสำหรับข้าวแช่เป็นชุดสำหรับพิธีกรรม ดังนี้

ชุดที่ 1 เซ่นไหว้ บรรพบุรุษที่เสาศีในท้องผิ

ชุดที่ 2 ถวายบูชาพระพุทธรเจ้า เทวดา นางสงกรานต์ที่บ้านสงกรานต์ ที่ได้จัดเตรียมไว้

ชุดที่ 3 ถวายพระสงฆ์ที่วัด โดยจัดเป็นชุดจำนวนเท่ากับวัดมอญที่ตั้งใจไปส่งข้าวแช่ถ้าตั้งใจว่าจะส่งให้ได้ 7 วัด หรือ 9 วัด ก็จะจัดชุดไว้ตามนั้น การจัดสำหรับทั้งสามชุดแรก จะจัดให้มีอาหารครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ คือ ปลาป่นผัดหวาน (กะเจีย) ผัดผักกาด หรือ หัวไชโป๊ใส่กะทิ (ดบร่าย) เนื้อคั่วกะทิ (ซุนเจีย) ยำมะม่วง (อะเวียดเกร็ก) หรือยำขนุน (อะวอดอะเนาะ) ก้วยเตี่ยวผัด ข้าวเหนียวแดง หรือกะละแม

ชุดที่ 4 จัดส่งไปทำความเคารพญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน และที่อยู่ต่างถิ่น

ชุดที่ 5 จัดชุดอาหารไหว้ที่โต๊ะหมู่บูชา หิ้งพระ เจ้าที่ภายในบ้าน ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าพ่อในหมู่บ้าน จะจัดชุดอาหารคาว 5 อย่าง แต่จะมีหรือไม่มีขนมหวานก็ได้

ชุดที่ 6 จัดชุดอาหารไหว้ผีนอกตระกูล เฉพาะที่บ้านที่มีญาติผู้ใหญ่ที่เป็นฝ่ายหญิงแล้วมีความผูกพันกับผีบรรพบุรุษของตนเองมาก่อน แต่จะกระทำนอกตัวบ้านที่ถือผีฝ่ายชาย ซึ่งผีตระกูลอื่นจะไม่สามารถมารับเครื่องเซ่นที่ส่งให้ได้จะจัดชุดอาหารเหมือนกับชุดที่ 5

ชุดที่ 7 จัดชุดอาหารไม่ครบทุกรายการ ส่งไปเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านที่สนิทสนม หรือญาติพี่น้องที่ไม่สูงวัย ส่วนใหญ่จะจัดขนมให้

ชุดที่ 8 จัดไว้รองรับญาติพี่น้อง เพื่อสนิทที่แวะมาเยี่ยมเยียน โดยจะจัดเป็นสำหรับใหญ่ มีอาหารคาวหวานครบตามกำหนดที่ทำไว้ ซึ่งจะมีการแวะเวียนมาหา แวะทักทายกันในช่วง วันที่ 13-15 เมษายน ลำดับขั้นตอนของพิธีมี ดังนี้

3.2.2.2 ไหว้ผีบรรพบุรุษ เมื่อจัดสำหรับข้าวแช่แล้ว หัวหน้าครอบครัว หรือ ลูกชายคนโต หรือลูกชายคนเดียวของบ้าน จะนำสำหรับชุดที่ 1 ไหว้ผีบรรพบุรุษที่เสาศีในท้องขึ้นบนบ้าน โดยจะทำการจุดเทียน และธูป 3 ดอก แล้วกล่าวเชิญผีบรรพบุรุษ มารับข้าวแช่ที่สร้างขึ้นเช่นไหว้ในวันขึ้นปีใหม่หรือวันสงกรานต์ที่มาถึง คำกล่าวโดยส่วนใหญ่จะกล่าวเป็นภาษามอญ โดยเนื้อความจะ

เรียกชื่อบรรพบุรุษที่เป็นต้นตระกูล เอ่ยชื่อเท่าที่สามารถจดจำหรือเรียกชื่อได้ ในส่วนที่เรียกชื่อไม่ได้ จะเรียกรวม ๆ ว่าปาโหน่ง จากนั้นจะขอพรจากผีบรรพบุรุษ ของตระกูลได้คุ้มครองสมาชิกในตระกูล ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดทั้งปี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เครือญาติพี่น้องร่วมสายตระกูล ไม่ทะเลาะเบาะแว้งให้ ประสบผลสำเร็จในอาชีพ หรือหน้าที่การงานที่ทำอยู่ ขอให้ลูกหลานที่เรียนหนังสือเรียกเก่ง ๆ สอบได้ ลำดับดี ๆ ขอให้ทุกคนในครอบครัวร่ำรวยมีฐานะ เมื่อกล่าวเสร็จได้ก้มกราบสามครั้งถือว่าเป็นอันจบ พิธีของสำหรับชุดที่ 1 รोजनเมื่อรูปหมดดอก หรือเวลาที่เลยผ่านไปนานพอสมควร แล้วแต่ที่ครอบครัวนั้น กำหนดเอาไว้ เช่น หลังจากเวลาเที่ยงวันไปแล้ว หรือช่วงเย็น จึงจะมาลาสำหรับข้าวแช่

3.2.2.3 บุษบาเช่นไหว้เทวดาที่บ้านสงกรานต์ สมาชิกในบ้านที่อาวุโสสูงสุด นำสำหรับข้าวแช่ที่จัดชุดไว้เป็นชุดที่ 2 ไปตั้งที่บ้านสงกรานต์หรือ “ฮ้อยซังกราน” ที่คนไทยเรียกว่า ศาลเทวดา หรือบ้านสงกรานต์ วางดอกไม้ 1 กำ ไว้ในภาตจุดเทียน 1 เล่ม รูป 9 ดอก กล่าวคำ อัญเชิญเทวดามาประทับที่ศาลเทวดา หรือบ้านสงกรานต์ และกล่าวคำขอพรจากเทพเทวดา ทั้งหลาย มีเนื้อความที่เกี่ยวกับการให้เทวดาช่วยเหลือทุก ๆ คนในครอบครัวให้ได้รับแต่สิ่งดี ๆ ขอให้ปีใหม่นี้มีแต่ความโชคดีตลอดไป ขอให้ผลจากการนำข้าวแช่มาถวายให้เป็นผลดีตอบแทน รวมทั้งขอให้ ดูแลทุกคนในชุมชน ขอให้ไม่มีภัยพิบัติในหมู่บ้าน ให้รอดพ้นจากภัยธรรมชาติ ดูแลเรือกสวนไร่นา และขอให้ได้ผลผลิตจากการทำการเกษตรมาก ๆ ในส่วนของครอบครัวที่มีอาชีพค้าขายก็จะขอให้ กิจการที่ทำอยู่ดำเนินต่อไปได้ด้วยดี ไม่มีติดขัด ขอให้เศรษฐกิจของประเทศไม่มีปัญหา ทำมาค้าขาย คล่องมีลูกค้าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดทั้งปี และให้มีเงินทองมากขึ้น ในขณะที่ครอบครัวที่สมาชิกใน ตระกูลรับราชการก็จะขอให้มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี ได้รับการเลื่อนยศ เลื่อนขั้น เป็นที่เคารพนับ หน้าถือตา ตลอดจนได้มีฐานะที่ดีด้วยเช่นกัน เมื่อกล่าวเสร็จปักธูปลงดินก้มกราบที่พื้นเป็นอันเสร็จพิธี สำหรับการลาสำหรับข้าวแช่นั้น โดยปกติจะรอให้เสร็จสิ้นแสงอาทิตย์ลับขอบฟ้า จึงจะมายกมือไหว้ ยกออกจากบ้านสงกรานต์ ภาพตัวอย่างของการจัดสำหรับข้าวแช่บูชาเทวดา ดังแสดงในภาพที่ 4.7

ภาพที่ 4.7 แสดงตัวอย่างของการจัดสำหรับข้าวแช่บูชาเทวดา ดังแสดงในภาพที่
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2558

3.2.2.3 สำหรับข้าวแช่ถวายแด่พระสงฆ์ การส่งข้าวแช่ถวายแด่พระสงฆ์จะ
เริ่มประมาณ เวลา 06.00-08.00 น. การส่งข้าวแช่สำหรับพระสงฆ์ไม่ได้มีการระบุจำนวนวัดไว้
แน่นอน ขึ้นอยู่กับรายละเอียดของแต่ละครอบครัวที่ได้ถือปฏิบัติกันมาหรือกติกาในครอบครัวที่
กำหนดไว้ รวมไปถึงปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ จำนวนสมาชิกในครอบครัว พาหนะ เวลา เป็นต้น ในช่วงที่
เกิดกระแสของการทำบุญ 9 วัด ว่าได้ผลบุญที่ตีมากจะมีความเจริญก้าวหน้ามีบทบาทในการเข้ามา
กำหนดจำนวนวัดที่จะทำการส่งข้าวแช่ ทำให้คนชื่นชอบในการทำบุญได้ตั้งเป้าหมายในการทำบุญ 9 วัด
เพราะเลข 9 คือ เลขดี และเป็นเลขมงคล คนในครอบครัวที่เป็นผู้มาส่งนั้น จะกล่าวคำถวายข้าวแช่
โดยมีเนื้อความโดยสรุปว่า “ข้าพเจ้าและครอบครัว ขอถวายสำหรับข้าวแช่ ขอพระสงฆ์จงรับและขอให้
ท่านอำนวยการให้ข้าพเจ้าและครอบครัวได้ประสบแต่ความสุข..” คำขอภายหลังจากการกล่าวคำถวาย
เสร็จสิ้นไปนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นคำขอที่ต้องการให้ตนเองและครอบครัวได้รับแต่สิ่งดี ๆ มีความสุข
สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ขอพร จะขอเกี่ยวกับการให้
ทุกคนในตระกูลได้รับผลบุญนี้มาก ๆ และอุทิศที่ได้จากการส่งข้าวแช่ในครั้งนี้ให้แก่บรรพบุรุษให้ได้รับ
และอยู่ในภพชาติที่ดี

3.2.2.4 สำหรับข้าวแช่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับข้าวแช่ชุดนี้จะมีหรือไม่มีขนมหวานก็ได้ ไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ ครอบครัวเคารพกราบไหว้ บางครอบครัวจะนำไปไหว้หิ้งพระ พระภูมิเจ้าที่ จอมปลวกที่ขึ้นภายในบ้าน และศาลเจ้าในหมู่บ้าน เป็นต้น

3.2.2.5 นำข้าวแช่ไปส่งญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ ผู้นำครอบครัวที่ได้จัดเตรียมสำหรับข้าวแช่ไว้ จะตรวจดูความเรียบร้อยอีกครั้งและจะเอ่ยรายชื่อญาติผู้ใหญ่ที่นับถือมาให้คนในครอบครัวนำสำหรับข้าวแช่ไปส่งให้ที่บ้าน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นบ้านญาติเดิม ๆ ที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายเคยได้ส่งกันมาก่อนแล้ว การส่งข้าวแช่ไปคารวะผู้ใหญ่ นั่น คือ การไปแสดงความเคารพสูงสุดในหนึ่งปีที่ผ่านมา ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกันขึ้นตอนนี้ ผู้ส่งข้าวแช่จะกราบขอพรจากผู้ใหญ่ ๆ ก็จะทำให้พรซึ่งค่อนข้างจะใช้เวลานานพอสมควร หลังจากให้พรเสร็จสิ้นส่วนใหญ่จะเวลานั่งคุยเล่นและญาติผู้ใหญ่ก็จะถามไถ่สารทุกข์สุกดิบคนในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนที่อาจไปพร้อมกันบางคนพาลูกหลานไปด้วยก็จะได้รับเงินเป็นค่าขนมติดกระเป๋ากลับมา

3.2.2.6 ไหว้ผีนอกตระกูล พิธีกรรมนี้มีเฉพาะญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงที่ยังมีความผูกพันกับผีบรรพบุรุษของตนเอง ตามธรรมเนียมมอญ ฝ่ายหญิงที่แต่งงานไปแล้วจะต้องขาดจากผีเดิม และไปอยู่กับผีกับผีตระกูลของฝ่ายชายจะไม่ได้มาถือผีตระกูลเดิมของตนเอง ฝ่ายหญิงหากต้องการจะทำบุญข้าวแช่ส่งไปให้กับบรรพบุรุษของตนเอง จะทำพิธีกลางแจ้งนอกตัวบ้าน บอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษมารับข้าวแช่ที่เซ่นไหว้ เนื่องจากความเชื่อที่ว่าผีตระกูลอื่นจะไม่สามารถมารับเครื่องเซ่นไหว้ภายในบ้านของผีอีกตระกูลหนึ่งที่ได้จัดไว้ได้

3.2.2.7 จัดชุดอาหารเยี่ยมเพื่อนบ้านที่สนิทสนม หรือญาติที่น้องที่ไม่สูงไว้ การจัดสำหรับไม่ได้จัดครบทุกรายการส่วนใหญ่จะจัดขนมไปส่งให้

3.2.2.8 จัดชุดอาหารสำหรับรองรับญาติและพี่น้อง สำหรับข้าวแช่ที่จัดไว้รองรับญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทที่แวะมาเยี่ยมเยียน ในระหว่างวันที่ 13-15 เมษายน โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเพื่อนสนิทที่ได้มีการบอกกล่าวเชิญชวนกันไว้ล่วงหน้าแล้วตั้งแต่เริ่มเตรียมงาน

3.3 พิธีกรรมในวันที่ 14 เมษายน เรียกว่า “วันเนา” นอกจากจะมีพิธีทำบุญส่งข้าวแช่ตามที่กล่าวในวันเริ่มสงกรานต์แล้ว ชาวไทยเชื้อสายมอญที่สูงอายุมักจะเรียกว่าวัน ถือศีลแปดเป็นวันคาบเกี่ยววันเก่าขึ้นวันใหม่ ในวันนี้กลุ่มผู้สูงอายุจะพากันไปที่วัดถืออุโบสถศีลตั้งแต่เช้าเป็นเวลาหนึ่งวันหนึ่งคืน แต่งกายด้วยเสื้อผ้านุ่งขาวห่มขาว ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนาและกระแสของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การทำที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้ปัจจุบันผู้มาถือศีลปฏิบัติธรรมในวันเนาหรือวันก่อนขึ้นปีใหม่ไทยมีคนหลากหลายวัยเพิ่มมากขึ้น พบเห็นว่ามีทั้งวัยหนุ่มสาว วัยกลางคน และผู้สูงอายุมาร่วมถือศีลด้วย

3.4 วันที่ 15 เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่ใหม่ที่แท้จริง ชาวไทยเชื้อสายมอญมีการจัดขบวนแห่ นางสงกรานต์ หาบข้าวแช่ และแห่นก แห่ปลาอย่างสวยงาม ตั้งขบวนแห่ออกจากด้านหน้าของวัดไปตามเส้นทางของหมู่บ้านไปตามทางถนนเลียบริมแม่น้ำแล้วเดินย้อนกลับไปยังบริเวณด้านหน้าของวัด ภาพตัวอย่างการจัดขบวนแห่นางสงกรานต์ หาบข้าวแช่ และแห่ปลาของชาวไทยเชื้อสายมอญจังหวัดราชบุรี ดังแสดงในภาพที่ 4.8

ภาพที่ 4.8 แสดงตัวอย่างการขบวนหาบข้าวแช่ในงานประเพณีสงกรานต์มอญจังหวัดราชบุรี
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2556

ภาพที่ 4.9 แสดงตัวอย่างขบวนแห่ปลาในงานประเพณีสงกรานต์มอญจังหวัดราชบุรี
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2556

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ นอกจากการทำบุญข้าวแช่แล้ว ยังมีกิจกรรมทำพิธีชักบังสุกุล ที่วัด อุทิศบุญกุศลให้แก่บรรพชนของตน แล้วสงน้ำและประพรมน้ำอบ น้ำหอมให้พระพุทธรูป จากนั้น ก็ไปประพรมน้ำอบ น้ำหอมให้ให้กระดูกปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งบรรจุไว้ในเจดีย์ของแต่ละตระกูลพร้อมกับ บอกกล่าวให้ท่านเหล่านั้นรับทราบว่าคุณหลานได้มาคารวะ และขอพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขมีการ สงน้ำพระ ในบริเวณที่ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดที่สงน้ำไว้แล้วเป็นห้องสี่เหลี่ยมมีพื้นที่ประมาณ 9 ตารางเมตร มีรางน้ำ แต่เดิมทำด้วยต้นตาล ปัจจุบันบางวัดใช้สังกะสี ยาวประมาณ 15-20 เมตร เมื่อพระสงฆ์ลงมา ชาวบ้านจะตักน้ำที่ปรุงด้วยน้ำอบ น้ำหอม ใส่ขัน รอที่รางน้ำ เมื่อได้ยินสัญญาณว่า “จ่อ” ซึ่งแปลว่า เท เขาก็เท น้ำไหลลงไป พระสงฆ์ก็สงน้ำด้วยความขุ่มฉ่ำ เมื่อสงเสร็จแล้วบน เส้นทางที่ขึ้น ศาลามีผู้คนรดน้ำอบ น้ำหอม ลงที่ผ้าสบที่เปียกแล้ว บรรยากาศเต็มไปด้วยความสดชื่น และปลื้มปิติ หลังจากสงน้ำพระสงฆ์เสร็จแล้ว หนุ่มสาวและเด็ก ๆ จะเล่นกันอย่างสนุกสนาน ทั้งรด ทั้งราด และทั้งสาดก็มี สนุกกันตามวัย ส่วนผู้สูงอายุจะนำน้ำที่เหลือไปรดต้นไม้ที่บริเวณวัด บางคน เก็บขยะ ใบไม้ กิ่งไม้เล็ก ๆ ตัดมือไปทิ้งนอกบริเวณวัด เพื่อให้วัดสะอาดเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ลูกหลานได้ทำตามสืบต่อกันไป

ชาวมอญมิได้สงน้ำให้พระสงฆ์เท่านั้น แต่ยังอาบน้ำให้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ด้วยแต่ละ ครอบครัวจะรวมลูกหลานญาติพี่น้องร่วมกันอาบน้ำให้ญาติผู้ใหญ่ ให้น้ำอบ น้ำหอม บางครอบครัว มอบเครื่องนุ่งห่มใหม่ให้ด้วย ญาติผู้ใหญ่ก็ อวยพรให้ลูกหลาน มีความเจริญงอกงาม มีความสุข ความร่มเย็น ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง เป็นพรที่ใคร ๆ ก็ปรารถนา แต่พรดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ ญาติผู้ใหญ่บอกว่าต้องปฏิบัติ

กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในเทศกาลสงกรานต์ซึ่งคนมอญปฏิบัติกันมาทุกปีก็คือ คำกัณฑ์และโรยทราย ซึ่งเชื่อว่าทำให้อายุยืนยาว การคำกัณฑ์หรือโรยทรายทำเฉพาะผู้ที่เกิดตรงกับ วันเนาเท่านั้น คำกัณฑ์ทำให้กัณฑ์นั้น แผ่กิ่งก้านได้ต่อไป ไม่หักลงมา ให้ความร่ม รื่นร่มเย็นแก่สิ่งมีชีวิต เป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมส่วนการโรยทรายบน ถนนที่ชำรุด เพื่อให้สภาพถนนดีขึ้น ทำให้การเดินทางสะดวก ปลอดภัย เป็นกิจกรรมที่น่าสรรเสริญ แต่ปัจจุบันถนนแทบทุกสายเป็นถนนคอนกรีต หรือถนนลาดยางแอสฟัลท์ การโรยทรายแทบจะไม่มีประโยชน์ กิจกรรมนี้อาจหายไปหรือ แปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไป เช่น ถอนหญ้าที่เลื้อยขึ้นมาบนถนนก็เป็นได้ภาพตัวอย่างของกิจกรรม การคำกัณฑ์ ดังแสดงในภาพที่ 4.10

ภาพที่ 4.10 แสดงภาพตัวอย่างของกิจกรรมการค้ำกิ่งโพธิ์

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25556

ในปัจจุบันรูปแบบของการจัดการจัดงานประเพณีสงกรานต์ได้รับการพัฒนาจากกลุ่มผู้นำทางด้านวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญ ที่มีความคิดที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมและต้องการเสนอให้คนในหมู่บ้านและนอกชุมชน ได้รู้จักประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญจังหวัดราชบุรี จึงได้จัดจัดริ้วขบวนแห่ข้าวแห่ แห่ปลา เพื่อแสดงวัฒนธรรมมอญที่มีอยู่ให้คนภายนอกได้รู้จักและเพิ่มกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ในงานประเพณีเพื่อการอนุรักษ์และสืบสาน ขบวนแห่ข้าวแห่ แห่ปลาในงานประเพณีสงกรานต์ได้รับความสนใจจากทั้งคนในที่มีเชื้อสายมอญ และคนภายนอกคนทั่วไปในการเข้ามามีส่วนรวมในการสืบสานประเพณีท้องถิ่น การจัดงานประเพณีสงกรานต์มอญ จึงเข้าสู่การจัดการที่มีระบบ ขั้นตอน ชัดเจน มีการเพิ่มกิจกรรมและนำไปสู่ การรื้อฟื้นทางวัฒนธรรม ซึ่งมีรูปแบบการอ้างอิงประเพณีท้องถิ่นเก่าแก่ดั้งเดิมที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นตัวตนของชุมชนมอญ มีการสอดแทรกกิจกรรมการเล่นของชุมชนในอดีต ชาวบ้านแต่งกายตามอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ มีการแสดงวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีต จัดซุ้มและการแสดงพิพิธภัณฑตามซุ้มต่าง ๆ มีการจัดนิทรรศการอาหารรามัญ (มอญ) มีการเล่นพื้นบ้านในเทศกาล เช่น การสะบ้า การเข้าผี ได้แก่ ผีกะลา ผีกระดัง ผีสุม ผีลิง เป็นต้น การเล่นเหล่านี้ได้รับความสนใจจากชาวบ้านชุมชนใกล้เคียงมา

คุณรุ่นใหม่บางคนร่วมเล่นด้วย การละเล่นในงานประเพณีสงกรานต์ที่สำคัญมี ดังนี้ (อำไพ มัชฌมาน, 2556)

1. การเล่นผีกะลา คนดูนั่งเป็นวง คนเล่นอยู่กลางวง นั่งยอง ๆ บนกะลาที่มีรูหรือกะลาตัว ผู้เจ้าพิธีใช้ผ้าปิดตาผู้เล่นจุดธูปเทียนเชิญผีเข้าสิงพร้อมปรบมือเป็นจังหวะคำร้อง คือ กูก กูก กะมาเยอ เร็วเข้า เร็วเข้า ร้องซ้ำอยู่เช่นนี้จนกว่าผีจะเข้าสิงเมื่อเห็นว่าผู้เล่นตัวสั่นจะเร่งจังหวะ จะเร่งจังหวะให้เร็ว ๆ ขึ้น เมื่อผีเข้าสิงแล้วเจ้าพิธีเอาผ้าปิดตาออก ผู้เล่นเอากะลามาคาะเป็นจังหวะร้องรำทำเพลง กันเป็นที่สนุกสนาน คนดูอาจร่วมรำด้วยกันก็ได้ เมื่อผู้เล่นเหนื่อยแล้ว เจ้าพิธีจับให้นั่งลงส่งเสียงร้อง ดัง ๆ ที่หู ผีก็ออกจากร่าง แล้วให้ผู้เล่นได้นั่งพักผ่อนจนกว่าจะหายเหนื่อย

2. การเล่นผีกระดั่ง คนดูนั่งเป็นวง คนเล่นอยู่กลางวง นั่งยอง ๆ มีกระดั่งวางอยู่ข้างหน้า เจ้าพิธีใช้ผ้าปิดตาผู้เล่น จุดธูปเทียนเชิญผีเข้าสิง เจ้าพิธีร้องคำเชิญผีให้มาสิง ดังนี้เจ้าพิธีกระดั่งเอย กระดั่งหาย หาย น้ำตาไหล ไหล ลงไปอาบน้ำ สาเกปักเป้า เหล้าสองไห ไก่น้อยสองตัว กระเทียมสองหัว รักเจ้าพิธีกระดั่งเอย เชิญเอ๋ยเชิญองค์ เชิญพระองค์เขาเขี้ยว เชิญเสด็จลงมา เจ้าพญาหงส์เอย คนดูร้องพร้อมปรบมือเป็นจังหวะ ดังนี้จะได้เครื่องกระดั่งยายเอยร้องซ้ำ ๆ เช่นนี้ จนกว่าผีเข้าสิงอาจร้องให้จังหวะเร็วขึ้น เมื่อผีเข้าแล้วเจ้าพิธีร้องต่อดังนี้ จะได้เครื่องกระดั่งผัดข้าว จะได้เครื่องกระดั่งผัดข้าว ผัดแม่ผัดกระดั่งขาด ผัดให้เต็มใจ ร้อนแม่ร้อนเอวอ่อน ร้อนให้พอใจ กระแทะ กระทอย ลอยหน้า ลอยตา นะเจ้าแม่กระดั่งเอย คนดูร้องซ้ำ ๆ พร้อมปรบมือตามจังหวะที่ต้องการดังนี้ จะได้เครื่องกระดั่งยายเอย คนดูอาจใส่ทราย กรวดหรือดินลงในกระดั่ง ให้ผู้เล่นผัด ร้อนหรือกระแทะเป็นที่สนุกสนาน เมื่อเห็นว่าผู้เล่นเหนื่อย เจ้าพิธีก็ให้ผีออกจากร่าง พักผ่อนให้สบาย

3. การเล่นผีสุ่ม คนดูนั่งเป็นวง ผู้เล่นนั่งยอง ๆ อยู่กลางวง สะพายข้อง มือถือสุ่ม เจ้าพิธีใช้ผ้าปิดตาผู้เล่น จุดธูปเทียนเชิญผีเข้าสิง เจ้าพิธีร้องคำเชิญดังนี้ เจ้าแม่สุ่มเอย สุ่มแม่เอย สุ่มปลาในห้วย สุ่มปลาในคลอง สุ่มปลาในหนอง รักแม่สุ่มเอยรักแม่สุ่มเอย ร้องซ้ำจนผีเข้า เอาผ้าปิดตาออก ผู้เล่นจะสุมปลา จับปลาในสุมใส่ข้อง ผู้ดูอาจจะโยนเปลือกมะพร้าว กิ่งไม้เล็ก ๆ สมมุติเป็นปลา ผู้เล่นแย่งกันสุมเป็นที่สนุกสนาน

4. การเล่นผีลิง คนดูนั่งเป็นวง ผู้เล่นคว่ำหน้าบนสากดำข้าว 2 อัน ทำหาง 1 ผืน ผีว่องไว และซุกซนมาก ควรเล่นครั้งละ 1 คน เจ้าพิธีจุดธูปเทียนเชิญผีเข้าสิง คนดูร้องคำเชิญ ดังนี้ ลิงเอ๋ย ลิงลม ขนมห ขมพู่ แก้วน่าดู เล่นซุกซนวาย ชักเชือกหนั่ง เฮโล ทิ้งบอง เฮโล ทิ้งบอง ร้องซ้ำ ๆ ทั้งบท จนกว่าผีเข้าสิง เมื่อผีเข้าสิงแล้ว มีท่าทางเหมือนลิงปีนขึ้นนั่งบนสากดำข้าวได้ พี่เลี้ยงต้องคอยดึงหางไว้มิให้ออกนอกวง หากควบคุมไม่ดีอาจปีนขึ้นต้นไม้เป็นอันตราย คนดูจะล้อเลียนท่าทางและให้ทำตามคำสั่งเป็นที่สนุกครื้นเครงมาก

การเล่นพื้นบ้านในเทศกาลสงกรานต์ ไม่มีแพ้ไม่มีชนะ ไม่มีคู่ต่อสู้ มีแต่ความร่าเริง เบิกบาน มิตรไมตรีต่อกัน มีความรัก ความสามัคคี แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นการเล่นที่หา ดูได้ยาก เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์และสืบทอดสืบทอดแทรกอยู่ในงานประเพณีสงกรานต์ของ ชุมชน ภาพตัวอย่างของการสาธิตการเล่นต่าง ๆ ดังแสดงในภาพที่ 4.11

ภาพที่ 4.11 แสดงตัวอย่างของการสาธิตการเล่นผีกระดัง
ที่มา : ภาพถ่ายโดยนักวิจัย, 2556

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่บ้านมอญ มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่วัดขนอน ด้วยการ สนับสนุน จากหลายภาคส่วน อาทิ จังหวัดราชบุรี วัฒนธรรมจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเพชรบุรี อำเภอโพธาราม องค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า สำนักงานกองทุน สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และและวัดขนอน เพื่อให้ “หนังใหญ่” ซึ่งเป็นการแสดงชั้นสูง ได้มีการเผยแพร่ไปสู่ชุมชนและบุคคลทั่วไปได้เห็น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปะแขนงนี้ จึงได้มี การจัดงาน “เทศกาลหนังใหญ่วัดขนอนขึ้นเป็นปีที่ 7 มีกำหนดจัดขึ้นระหว่างวันที่ 13-14 เมษายน โดยบรรยากาศภายในงานเป็นวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมย้อนยุค ถ่ายทอดการดำเนินชีวิตตามวิถีของ ชาวไทยโบราณ โดยมีการเล่นและศิลปะแขนงต่าง ๆ อาทิ การเล่นหนังใหญ่แบบโบราณด้วยการ เฆาะกลาเล่นไฟ ใช้แสงไฟจากกะลาในการแสดง และการแสดงวัฒนธรรม 4 ภาค อาทิ โขนล้านนา การแสดงหุ่นละครเล็ก หุ่นคน หุ่นกระบอก ดิเกร์ฮูลู หนังตะลุง จากภาคใต้ ลิเกย้อนยุค ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการโชว์ศิลปะด้านงานฝีมือจากกลุ่มคนราชบุรี เช่น ช่างสิบหมู่ การปั้นหัวโขน การปั้นปูน

การแกะสลักไม้ การปั้นโอ่ง ซึ่งผู้เข้าร่วมงานสามารถเลือกซื้อสินค้าไว้เป็นที่ระลึกได้ การสาธิตการทำอาหารพื้นบ้านและขนมหวาน พร้อมอร่อยกับอาหารไทยพื้นบ้านของชาวไทย-ชาวมอญ อาทิ ข้าวแช่ การกวนกาละแม เป็นต้น ภาพตัวอย่างการจัดกิจกรรม ณ วัดขนอน ดังแสดงในภาพที่ 4.12

ภาพที่ 4.12 แสดงตัวอย่างของการจัดกิจกรรม ณ วัดขนอน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2556

จากการศึกษาประเพณีสงกรานต์ในกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรีดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นำไปสู่การจัดทำข้อสรุปโดยอ้างอิงแนวคิดประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (ภูมิวิจันต์เดชอุ้น, 2556) ประเด็นเกี่ยวกับมิติและปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในแง่ของการเสริมสร้างประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติเชิงพื้นที่ (Space) มิติการสร้างปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และมิติตัวกลางที่เป็นแนวรวมในพื้นที่ ดังนี้

1. มิติที่ 1 พื้นที่ (Space) พื้นที่วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญมีปัจจัยพื้นฐานที่สามารถก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากงานประเพณีสงกรานต์ที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ชุมชนยังมีลักษณะทางสถาปัตยกรรม และลักษณะเชิงกายภาพที่สามารถพัฒนาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ มีเสน่ห์ในการกระจายออกไปดึงดูดเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาดูชมศึกษาตามความสนใจ สถาปัตยกรรม และลักษณะทางกายภาพเชิงพื้นที่ของชาวไทยเชื้อสายมอญที่สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ได้แก่ วัดมอญ และสถาปัตยกรรม

ต่าง ๆ ภายในวัด และวัดอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย วัดเป็นแหล่งรวมของ ศิลปวิทยาการและความรู้หลากหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญตั้งแต่อดีตที่สามารถเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชน และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เป็นศาสนสถานที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันสร้างหรือบูรณะเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมของชุมชนใช้เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ในพื้นที่วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญมีวัด และสถาปัตยกรรมภายในวัดที่สำคัญในฐานะ ทรัพยากรการท่องเที่ยว อาทิ วัดขนอนหนังใหญ่ วัดคงคาราม วัดม่วงและพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง วัดเขาช่องพราน วัดไทรอารีรักษ์ วัดใหญ่นครชุมน์ วัดโชค และวัดกลางคลองข่อย เป็นต้น สิ่งดึงดูดใจ ภายในวัดและศาสนาสถานดังกล่าว ดังนี้

วัดและ สถาปัตยกรรมที่สำคัญในพื้นที่	สิ่งดึงดูดใจ
- วัดขนอนหนังใหญ่	ชมการแสดงมหรสพหนังใหญ่ และ พิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่
- วัดคงคาราม	ชมหมู่กุฏิสงฆ์ 9 ห้อง และ 7 ห้อง เป็นเรือนไทยไม้สัก พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ
- วัดม่วงและพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง	ชมเจดีย์ทรงมอญ และพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง
- วัดเขาช่องพราน	นมัสการพระบรมธาตุบุวรวิสุทธิเจดีย์ ซึ่งเป็นเจดีย์ ทรงมอญ และชมค้างคาวร้อยล้าน
- วัดไทรอารีรักษ์	นมัสการพระพุทธบาทจำลองภายในวิหาร บนแก่งหิน ขนาดย่อม ชมจิตรกรรมฝาผนัง และเที่ยวงานประเพณี ลอยกระทงภาคกระดาดส่ววิถีมอญ
- วัดใหญ่ นครชุมน์	เป็นวัดที่เหมาะสมกับไหว้พระเสริมสิริมงคลเนื่องจากชื่อ ของวัดมีคำว่า “ใหญ่” เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการขอ พระเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการทำงานและนมัสการ หลวงพ่อพญาแลบนวิหารปากี
- วัดโชค	เป็นวัดที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวไหว้พระเสริมสิริมงคล เนื่องจากชื่อของวัดมีคำว่า “โชค” และมีพระพุทธรูป ปางประทานพรขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 6 วา สูง 9 วา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2511

2. มิติที่ 2 การปฏิสัมพันธ์ (Interaction) การปฏิสัมพันธ์ ระหว่างนักท่องเที่ยวกับจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ งานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ สามารถสร้างสรรค์กิจกรรม ประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว และเจ้าบ้านเจ้าของวัฒนธรรมมีปฏิสัมพันธ์กันได้หลากหลาย รายละเอียดของกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ จะกล่าวถึงอีกครั้งในหัวข้อแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้การสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของนักท่องเที่ยว (Using creativity as a tourist activity) ในภายหลัง

3. มิติที่ 3 ตัวกลาง (Agent) หมายถึง แนวร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งหมายถึงคนในชุมชนหรือท้องถิ่นได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีทักษะและความสามารถในการดัดแปลงหรือประยุกต์ให้เข้ากับบริบทปัจจุบัน ในการจัดงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยเชื้อสายมอญ จังหวัดราชบุรี จะอิงอยู่กับการดำเนินชีวิตที่เป็นธรรมชาติ และเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งในส่วนของภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีการจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อสนับสนุนงานประเพณีของชุมชน ภาควิชา และพลังของคนในชุมชนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมที่แฝงอยู่ในประเพณี รวมถึงยังคงมีการประสานการดำเนินงานตามวิถีดั้งเดิมไว้ได้ค่อนข้างเหนียวแน่น พิธีกรรมทำบุญข้าวสังกรานต์ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านกระบวนการเตรียมสำหรับข้าวแช่สังกรานต์ จากรุ่นสู่รุ่น การมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมศาสนสถานเพื่อเตรียมรองรับงานประเพณีของชุมชน เป็นต้น

เมื่อประมวลเรื่องราวตามความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ในสังคมวัฒนธรรมมอญจังหวัดราชบุรีโดยละเอียดแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปประมวลและวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการยกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังจะนำเสนอในลำดับต่อไป

แนวทางการยกระดับประเพณีสงกรานต์ชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรีมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์

การกำหนดแนวทางการยกระดับประเพณีสงกรานต์ชาวไทยพลัดถิ่นจังหวัดราชบุรีมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่โดยพิจารณาโดยอาศัยคุณสมบัติของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่กำหนดจากนิยามความหมายของการท่องเที่ยวซึ่งประกอบไปด้วยคุณลักษณะเฉพาะ 6 ประการ คือ 1) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เพิ่มทักษะให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งการพัฒนาทักษะของนักท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว 2) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีสินค้าหลัก คือ “ทักษะและประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว” ประสบการณ์จะกลายเป็นสินค้า เช่น ประสบการณ์ด้านศิลปะการแกะสลักจากการเข้าร่วมงานศิลปะ